

1/2 million nordmenn i 1665

Statistikken er blitt et uunnværlig hjelpemiddel for styring av viktige virksomheter i samfunnet. Samfunnet endrer seg, og statistikken må tilpasses. Når de nye tall er kommet kan de gamle glemmes - eller kan de? Statistikken er også et av de viktigste hjelpemidlene vi har til å skaffe oss innsikt i hvordan samfunnet har utviklet seg. Det gir perspektiv på utviklingen at Norges folketall er fordoblet i løpet av de siste hundre år og at forventet levealder i samme tidsrom er økt med 26 år, eller at volumet av privat forbruk pr. innbygger er fordoblet fra 1960 til 1990. Ved årsskiftet 1994/1995 sender Statistisk sentralbyrå ut Historisk statistikk 1994.

Per Sevaldson

Det bodde 440 000 mennesker i Norge i 1664. Bare 7 prosent bodde i byer. I 1990 var innbyggertallet 4,2 millioner, og 72 prosent bodde i tettbygde områder. Fra 1735 kan vi følge utviklingen i befolkningen år for år fram til i dag. Mange vil nok stusse over å finne at handelsflåtens tap var større under første enn under andre verdenskrig. Flere skip gikk tapt, og i prosent av flåtens størrelse var også tapt tonnasje størst under første krig (ca. 14 mot ca. 11 prosent).

Tallene finner vi i Historisk statistikk 1994, som Statistisk sentralbyrå legger fram ved årsskiftet. Der finner vi en bred presentasjon av det meste av det vi har av tilbakeliggende statistikk om det norske samfunn. Nedenfor skal vi gi flere eksempler på hvordan tall fra publikasjonen kan brukes til å kaste lys over sider ved samfunnsutviklingen de siste hundre år. Men først vil vi si litt om selve publikasjonen Historisk statistikk, og om det tallmaterialet den stiller til brukernes rådighet.

Når vi ser bakover

Helt siden 1914 har Statistisk sentralbyrå med noe varierende mellomrom gitt ut samlinger av tilbakeliggende statistikk, med den nye utgaven, i alt syv. Befolkningstallene for 1664 er beregnet, riktignok med ganske sikre metoder, men de ligger nok på grensen av hva vi med rimelighet kan betegne som statistikk. Men allerede fra 1735 har vi årlige oppgaver over tallet på fødte og døde her i landet og i 1769 hadde vi vår første folketelling. Utviklingen i den offentlige administrasjon skapte økende behov for statistikk, særlig etter 1814. Fart i statistikkproduksjonen kom det mot slutten av 1800-tallet, med den offisielle opprettelsen av

"Det Statistiske Centralbureau" i 1876.

Det er likevel begrenset hvor langt tilbake i tid vi kan føre de fleste av de tall Statistisk sentralbyrå nå produserer. I Historisk statistikk 1994 er det bare tatt med serier som strekker seg minst 10 år bakover, og det er nok en god del serier som ikke går så mye lengre tilbake. Nye trekk i samfunnsutviklingen krever ny statistikk. Derfor må vår offentlige statistikk stadig ta opp nye emner og endre definisjoner og spesifikasjoner i den løpende statistikken.

I noen tilfeller har vi nok tallserier som går bakover, men hvor det på ett eller flere punkter er brudd, slik at tall fra før og etter bruddet ikke uten videre er sammenlignbare. Et eksempel er statistikken over flyttinger mellom norske kommuner. Mellom 1959 og 1968 ble norske kommuner slått sammen i et omfang som reduserte tallet fra 743 til 451. Samtidig økte tallet på dem som flyttet over kommunegrensene fra 158 000 til 181 000. Man kan da spørre om disse tallene er sammenlignbare.

Når det er brudd i en statistisk tidsserie, kan tallene før og etter bruddet likevel brukes sammen for noen formål, mens slik bruk kan føre til meningsløse resultater i andre sammenhenger.

I Historisk statistikk, som skal tjene mange og uspesifiserte formål, er det truffet skjønnsmessige avgjørelser om hvor langt en skulle gå i å ta med serier som inneholder brudd, og hvilke tilpasninger en skal gjennomføre for å bedre sammenlignbarhet før og etter brudd. Mange ville nok ønske at SSB hadde gått lengre, andre vil risikere å

trekke gale konklusjoner, fordi de ikke oppdager begrensningene.

Selv med det formidable volum Historisk statistikk 1994 har fått, har den selvfølgelig ikke kunnet ta med all statistikk som kunne vært gjengitt uten kontinuitetsproblemer. Spesielt er det grunn til å merke seg at den store mengden av statistikk for Norges fylker og kommuner og andre geografiske inndelinger ikke har kunnet få plass i denne publikasjonen.

Den som er interessert i de lange linjer bakover vil kanskje også savne tallserier for forhold som en gang var viktige og interessante, men som ikke er det lenger. I tidligere utgaver av Historisk statistikk vil en i mange tilfeller finne serier som går lengre tilbake enn tabellene i 1994-utgaven.

Når alt dette er sagt, står det likevel fast at Historisk statistikk 1994 er en skattekiste for den som vil granske det norske samfunns utvikling i vårt århundre og på mange felter i det forrige.

En "statistisk mange-års-bok"

Hvert år utgir Statistisk sentralbyrå oppdaterte hovedtall fra sin statistikk i Statistisk årbok. I årboken er statistikken systematisk ordnet etter emneområde i 25 kapitler. I Historisk statistikk, som er en slags "statistisk mange-års-bok" er stoffet fordelt på kapitler slik at det er samsvar mellom kapitlene i Historisk statistikk og i årboka. Men mellom de enkelte tabellene er det ikke tilsvarende samsvar.

Hovedinnholdet i Historisk statistikk er de ca. 500 sidene med tall, stilt sammen i store og små tabeller. Når en tenker over hvor begrenset de deler av virkeligheten er, som kan beskrives med tall, kan

en nok spørre seg om dette kan avhjelpes ved at vi nærmest drukner oss i en slik enorm tallmengde som dette. Svaret er vel at ingen tall er interessante i seg selv, og de forteller ikke noe til den som ikke vet hva hun skal spørre etter. Det er det enkelte tall, eller den enkelte samling av tall, som på en eller annen måte henger sammen, som kan ha noe å fortelle den som kan lese dem. Ingen leser et leksikon fra A til Å. Men finner man fram til de bitene man har bruk for, kan de være av stor interesse og til stor nytte.

Det er ikke mulig her å gå gjennom hvert enkelt av de 25 kapitlene. Men vi kan vise noen eksempler på hvordan vi ved hjelp av publikasjonen kan belyse sider av samfunnsutviklingen i Norge.

Fra 1/2 til 4 1/4 millioner nordmenn

Kjennskap til utviklingen i folke-mengdens størrelse og sammensetning er en betingelse for å forstå utviklingen så vel i sosiale forhold som i økonomi og politikk.

Befolkningsstatistikken er, som antydnet, den som gir oss tall lengst tilbake i historien. Statistikken bringer oss imidlertid ikke lengre tilbake enn til slutten av 1600-tallet. For tiden foran er vi henvist til mer eller mindre sikre anslag. Dermed får vi nærmest en ny dimensjon i vår viten ved overgangen til 1700-tallet.

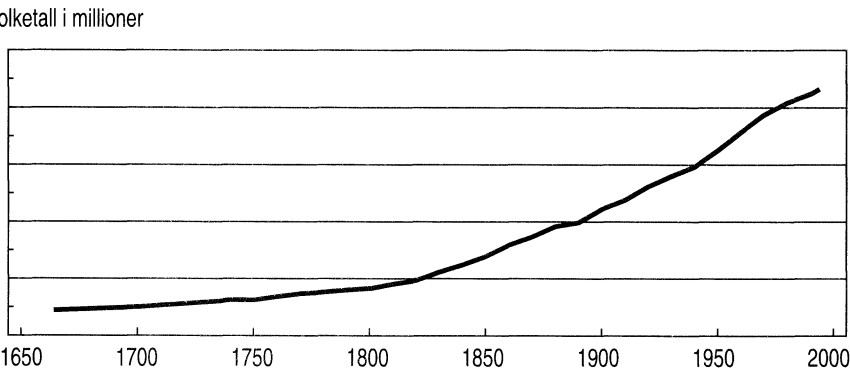
Særlig tallene for de tidlige år kan sette fantasien i sving. Hva betydde det for innbyggerne så sent som i år 1700, at det bare var en drøy halv million av dem i hele landet, altså mindre enn 1/8 av tallet i dag? Hvordan virket det at den svake veksten fra år til år fram imot 1820-årene ble avløst av en

Kapitlene i historisk statistikk 1994

- Kapittel 1. Innledning
- Kapittel 2. Naturressurser og naturmiljø
- Kapittel 3. Befolkning
- Kapittel 4. Helseforhold og helsetjenester
- Kapittel 5. Utdanning og forskning
- Kapittel 6. Kultur og tidsbruk
- Kapittel 7. Sosiale forhold
- Kapittel 8. Rettsforhold
- Kapittel 9. Arbeidskraft
- Kapittel 10. Lønnsforhold
- Kapittel 11. Personlig inntekt og formue
- Kapittel 12. Personlig forbruk
- Kapittel 13. Boliger og boforhold
- Kapittel 14. Jordbruk, skogbruk og jakt
- Kapittel 15. Fiske og fangst
- Kapittel 16. Oljeutvinning, bergverksdrift, industri og kraftforsyning
- Kapittel 17. Bygge- og anleggsvirksomhet
- Kapittel 18. Utenrikshandel
- Kapittel 19. Varehandel
- Kapittel 20. Samferdsel og reiseliv
- Kapittel 21. Forretningsmessig tjenesteyting
- Kapittel 22. Nasjonalregnskap
- Kapittel 23. Offentlig forvaltning
- Kapittel 24. Finansinstitusjoner, penger og kreditt
- Kapittel 25. Administrative inndelinger og valg

vekst som gav en fordobling av folketallet, fra 1 til 2 millioner, på bare 65 år? Vi kan følge bølgene i tilveksttallene, gitt ved endringer i tallene på fødte og døde opp gjennom 1800-tallet, og utvandningsbølgene fra midten av århundret.

Figur 1: Norges folketall 1665-1993

Kilde: Historisk statistikk 1994

i ser at under 10 prosent av befolkningen bodde i byene tidlig på 800-tallet, og at andelen som bodde i byer og tettbygde strøk kom opp i over halvdelen først etter den annen verdenskrig. Tallet har nå øget til mer enn 70 prosent.

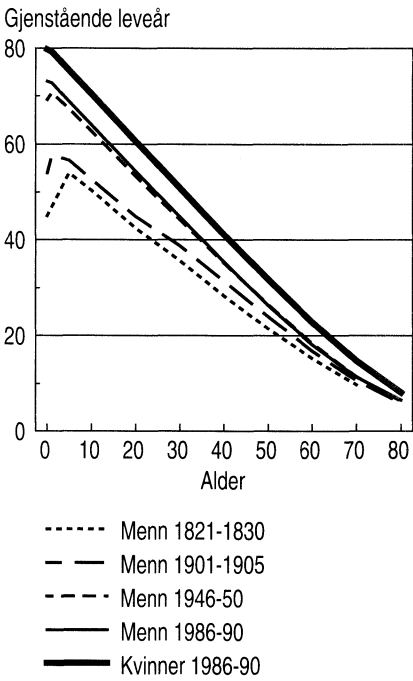
I tillegg også nyere trekk i befolkningsutviklingen kan vi følge, som økningen i skilsmissetall etter krigen og framveksten av samliv uten vielse i de siste tiår.

I befolkningskapitlet finner vi også tall for befolkningens fordeling etter kjønn, alder og sivilstand og vi finner de mer analytiske målene som beskriver utviklingen i de underliggende tendenser, fruktbarhet, dødelighet, osv.

Levetiden øker

Om i de andre delene av Historisk statistikk, gjelder det at de mer detaljerte tallseriene går kortere tid bakover enn de grove hovedtallene. Vi skal bare ta opp en av hovedfaktorene i befolkningsutviklingen, nemlig dødeligheten. Vi kan følge nedgangen i dødelighet gjennom å studere veksten i forventet levealder. Forventet levealder er

Figur 2: Forventet gjestående levetid ved gitte aldre. 1821/1830-1966/1990

Kilde: Historisk statistikk 1994

den gjennomsnittlige levealder et årskull av nyfødte kan ventes å oppnå ut fra dødelighetsforholdene i fødselsåret. Selv om det er et beregnet tall, gir det en god indika-

sjon på hvordan dødeligheten i befolkningen utvikler seg: Jo lavere dødelighet, jo lengre forventet levealder. Utviklingen i levealder er av stor betydning for befolkningsveksten, samtidig som den forteller om bedringen i folks levkår. Vi har tall fra 1820-årene, da forventet levealder for nyfødte gutter var 45 år og for piker 48. Fram mot slutten av århundret steg disse tallene bare svakt, men fra omkring 1890 helt til 1950 var det en sterk økning i forventet levealder for både kvinner og menn, helt opp til hhv. 71 og 75 år. Etter det har veksten vært svak for menn, mens veksten for kvinner først ble dempet omkring 1980, slik at menn nå lever i gjennomsnitt 73 år og kvinner 80 år. Forskjellen er altså økt til 7 år.

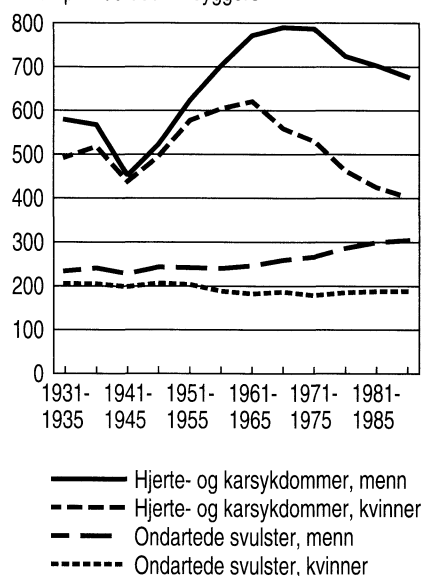
Det vi dør av

Det er fristende å forfølge levkårsaspektet av dødeligheten noe videre. Ser vi nærmere på tallene, finner vi at for aldersklassene fra 15 år og ut i 30-årsalderen viste dødeligheten liten nedgang og til dels oppgang fra 1860-årene og fram mot slutten av 1920-årene. Det er folkesykdommen tuberkulose som setter sine spor. I toppåret 1924 ble det meldt 8 340 nye tilfeller av smitteførende tuberkulose. Det er omtrent like mange som tallet på nye krefttilfeller i 1988, da folketallet var 54 prosent større. Mens kreft først og fremst rammer eldre mennesker, var 70 prosent av tuberkulosetilfellene unge mennesker mellom 15 og 35 år gamle. Vi har ikke tall før 1905, da antallet nye tilfeller var 6 700, men deretter kom ikke tallet under 5 000 pr. år før i 1937, og først fra 1961 kom det under 1 000. Det kan vel være tvilsomt om noen annen sykdom har satt så sterkt preg på befolkningen i nyere tid.

Dødeligheten av de store "manndreperne" i vår tid, kreft og hjerte- og karsykdommer kan vi følge fra 5-årsperioden 1931-1935. Fra da og fram til 1986-1990 har dødeligheten av ondartede svulster blant menn gått opp fra 128 pr. 100 000 innbyggere til 255, altså en fordobling. For kvinnene, som hadde høyere kreftdødelighet enn menn i 1930-årene, 136 pr. 100 000, er økningen bare 54 prosent, til 210. Utviklingen er ikke mye forskjellig når det gjelder hjerte- og karsykdommer: 269 av 100 000 menn døde i 1931-1935, og tallet ble omtrent fordoblet til 543 i 1986-1990. Også her lå tallet for kvinnene høyere enn for mennene i 1930-årene, 288, men det økte bare med 66 prosent, til 477 pr. 100 000.

Figur 3: Dødeligheten av hjerte- og karsykdommer og av ondartede svulster. 1931/1935-1986/1990. Standardberegnet¹

Døde pr. 100 000 innbyggere

¹ Folkemengde etter alder pr. 31.12.1990 er nyttet som vektor i standardberegningen

Kilde: Historisk statistikk 1994

Vil vi vite noe om helsetjenestene i tidligere år, må vi gå til tallet på de ulike kategorier av helsepersonell. Tallet på leger har vi fra 1860, da det var 334 av dem. Det betyr at hvis hele befolkningen skulle ha tilgang til legetjenester, ble det i gjennomsnitt 4 800 potensielle pasienter pr. lege. Det er nesten 12 ganger høyere enn tilsvarende tall for dagens vel 10 000 leger.

Hjelp i nøden

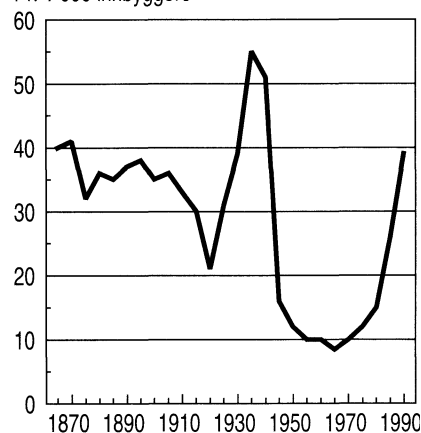
Historikerne vet noe om de som kom i nød og vanskeligheter i tidligere tider, og om de private og kollektive ordninger som eksisterte for å hjelpe dem. Grunnlag for å tallfeste behov og tiltak fikk vi først bare i den utstrekning det ble innført offentlige støtteordninger. Med økningen i omfanget av de offentlige støtteordninger og den statistikk de gav grunnlag for - sammen med utviklingen av statistikk over inntekt, forbruk og levekår - er kunnskapene blitt stadig mer omfattende. Men menneskenes lykke og ulykke kan vi vel aldri måle.

Den eldste statistikken om de offentlige stønadsordningene gjelder forsorgsstønadene. Her finner vi tall fra 1866, da det ble rapportert 67 200 stønadstilfeller. Dette svarte til 40 pr. 1 000 av befolkningen. Det ser ut til at dette forholdstallet har variert mellom 30 og 41 fram til den økonomiske krisen i 1930-årene, da det kom over 50. Selv om tallet på mottakere nok var mindre, fordi enkelte mottakere representerte flere "stønadstilfeller" og selv om stønadsbeløpene var små, representerer vel et nivå på rundt 4 prosent av befolkningen en kraftigere spire til velferdsstaten en mange ville ha trodd? I tiden etter Norges frigjøring i 1945 kom tallet ned på et nivå rundt 10 pr. 1 000. Både den økonomiske framgangen og utbyggingen av sosialt mer ak-

septable støttesystemer gir seg nok utslag her. Fra 1965 ble også navnet endret fra forsorg til sosialhjelp. En ny oppgang i de siste tiår har brakt tallet opp i 39 stønadstilfeller pr. 1 000 innbyggere i 1990.

Figur 4: Forsorgsstønad/ sosialhjelp. Stønadsmottakere pr. 1 000 innbyggere. 1866-1990

Pr. 1 000 innbyggere

Kilde: Historisk statistikk 1994

Denne enkle tallserien gir selvfølgelig ikke det hele bilde av utviklingen av et sosialt trygde- og stønadssystem i Norge.

Det vi lever av

Forholdene i næringsliv og økonomi er et sentralt tema for den som vil studere utviklingen i det norske samfunn.

Nasjonalregnskapet gir en samlet og samordnet statistisk beskrivelse av den økonomiske virksomheten landet. Selv om det norske nasjonalregnskapet, i likhet med tilsvarende regnskaper fra andre industriland, først ble utviklet i tiden under og etter den annen verdenskrig, er det gjort tilbakegående beregninger helt tilbake til 1865. Det

har vært mulig fordi store deler av den økonomiske statistikken (primærstatistikken) som nasjonalregnskapet bygger på, går så langt tilbake. For studier av norsk økonomi etter 1865 er derfor nasjonalregnskapet hovedkilden. Primærstatistikken, som også er rikt representert i Historisk statistikk, gjør det mulig å studere utviklingen i økonomien mer detaljert enn det helhetsberegningene i nasjonalregnskapet gjør mulig. For enkelte virksomhetsområder går så primærstatistikken lengre tilbake enn til 1865.

Hovedindikatoren for omfanget av næringsvirksomheten er bruttonasjonalproduktet, BNP. En kan si at det er et slags mål både for de ressursene vi setter inn i virksomheten og for resultatet av denne virksomheten. Men det måler ikke det vi gjør som det ikke blir ålbare inntekter av. Nasjonalregnskapet føres i regnskapsårsviser, og sammenligninger over lange tidsperioder sier derfor vel så mye om prisutviklingen som om den faktiske virksomheten. Således mener vi at BNP har økt fra 480 millioner kroner i 1865 til 36 686 millioner i 1991. Ser vi i edet på volumindeksen for bruttonasjonalproduktet, finner vi at det har økt med en faktor på snaut 7. Det er et tall som har et visst formasjonsinnhold, og det er ikke så rent lite det heller. Tar vi hensyn til at folketallet i de samme 25 år er økt fra 1,7 til 4,2 millioner, kan vi finne at BNP pr. innbygger regnet i "faste priser" (1991-priser) har økt fra ca. kr 11 000 i 1865 til kr 162 000 i 1991. Men selv dette tallet kan nok være mer villedende enn veiledende, hvis en tar det som uttrykk for hvordan levekårene i landet har endret seg. Derfor er det heller ikke gitt direkte i Historisk statistikk. Det ligger imidlertid im-

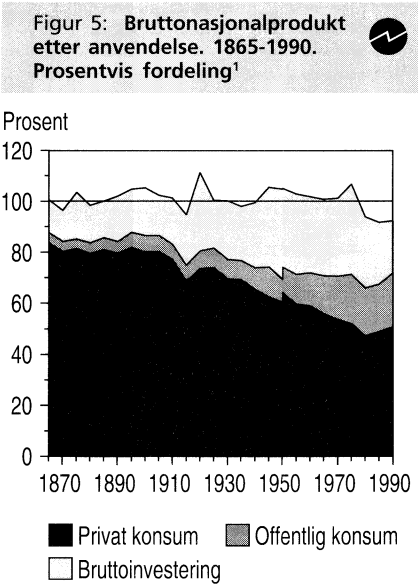
plisitt i de tallene som er gitt, og noe kan det si om nivået for den markedstilknyttede virksomheten i landet. Men tallene for volumutviklingen av bruttonasjonalproduktet er nok av størst interesse når en skal studere utviklingen over kortere perioder, eller vekslingene i utviklingstakten. Ser vi på veksten mellom år som ender på 0 og 5, må vi helt tilbake til perioden 1930-1935 for å finne en like svak prosentvis volumvekst i BNP som den vi hadde fra 1985 til 1990 (8 prosent).

Av større interesse når vi skal studere utviklingen, er de tallene nasjonalregnskapet gir om komponentene i BNP, endringene i deres volum og størrelsesforholdet mellom dem over tid.

Over så lang tid som 125 år er volumet av det private konsum et mer interessant mål for utviklingen enn BNP, ikke minst fordi det er lettere for oss å se begrensningene ved å sammenligne forbruket i dagens samfunn med det tilbud tidligere tiders nordmenn stod overfor. I de 80 årene fra 1865 til 1945 ble det private konsum regnet i faste priser femdoblet, det vil si en fordobling for hvert 35. år i gjennomsnitt. Etter krigen fikk vi så en vekstperiode da oppgangen var 3,6 prosent pr. år, eller fordobling hvert 20. år, helt fram til 1986. Siden gikk konsumet faktisk noe ned.

Helt fram til 1910 utgjorde det private konsumet ca. 4/5 av bruttonasjonalproduktet, offentlig konsum var under 10 prosent og bruttoinvesteringene var under 1/5. Det var nær balanse mellom eksport og import. Gjennom to verdenskriger, mellomkrigsårenes turbulens og gjenreisningen etter okkupasjonen, sank det private konsumets andel til et nivå rundt 50

prosent av BNP midt i 1970-årene, og har siden ligget der. Til gjengjeld har det offentlige konsumet økt sin andel til 1/5. Bruttoinvesteringenes andel av BNP har, under innflytelse av konjunktorene, fulgt takten i utbyggingen av norsk næringsliv. Det var topper godt over 1/3 under den mest hektiske utbyggingsperioden i Nordsjøen, men i 1990-årene er tallene igjen kommet ned i 1/5. Vi legger også merke til hvordan eksporten fra oljevirksomheten inntar en stadig

¹ Avvik fra 100 viser import- eller eksportoverskudd. Ny beregningsmåte fra 1950
Kilde: Historisk statistikk 1994

viktigere plass i norsk økonomi fra midten av 1970-årene, til bidraget i 1991 er kommet opp i 14 prosent av bruttonasjonalproduktet.

Det er bare tallene for bruttonasjonalproduktet og dets hovedkomponenter etter anvendelse det har vært mulig å føre tilbake til 1865 i sammenhengende serier. På grunn av revisjoner og omgrupperinger i

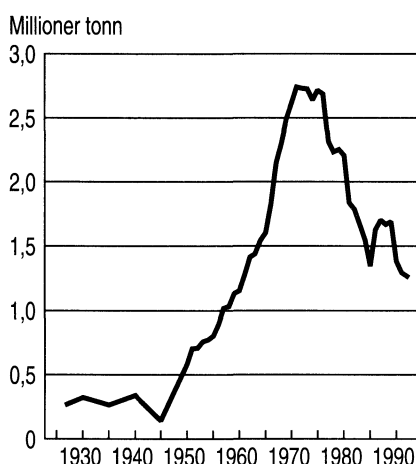
beregningsmetodene for nasjonalregnskapet, har det bare vært mulig å gi sammenhengende serier i større detalj for kortere perioder.

Industrien, en næring i vekst og nedgang

Historisk statistikk har 8 kapitler om næringsgrenene. En kan spørre om hvorfor vi av dem skal velge nettopp industrien som eksempel. Én grunn er at den fortsatt er en av våre hovednæringer med 13 prosent av nasjonalproduktet og 14 prosent av de sysselsatte i 1991. En annen grunn er at vi her finner eksempler på noen av de begrensningene vi møter når vi vil bruke Historisk statistikk til å studere utviklingen innenfor viktige deler av samfunnet.

Industrien er en av de næringer som gjennom tidene er blitt best dekket med statistikk. Denne statistikken oppgis å ha "aner" tilbake til 1860-årene. Den er dekket ved omfattende periodiske tellinger siden 1909, og mer eller mindre fullstendig årsstatistikk som kom inn i faste former fra 1927. I Historisk statistikk har det likevel bare vært mulig å gi hovedtall for næringen under ett og tall for mengde og tildels løpende kroneverdi av produksjonen av ca. 35 "utvalgte varer" så langt tilbake som til 1927. For den som er interessert i de store linjer eller i utviklingen for noen av disse utvalgte varer, eller for de industrigrener som produserer dem, er dette nyttige og interessante tall. Vi kan også følge industri-sysselsettingen fra 109 000 i 1927 gjennom perioder med varierende veksttakt fram til 380 000 i 1965. Fra da av var veksten svak fram til et maksimum på 394 000 i 1974. Siden har industri-sysselsettingen gått ned, og den var i 1992 299 000, tre fjerdedeler av hva den var i 1974. Valgt på måfå blant

Figur 6: Produksjon av sement 1927-1991. Tonn

Kilde: Historisk statistikk 1994

de varer det er gitt tilbakegående tall for, kan vi f.eks. finne at norsk sementproduksjon ble godt og vel fordoblet på ti år fra 1961 til 1971, da produksjonen økte fra 1,27 til 2,74 millioner tonn, for så å bli halvert til 1,38 millioner tonn på de neste 19 år fram til 1990.

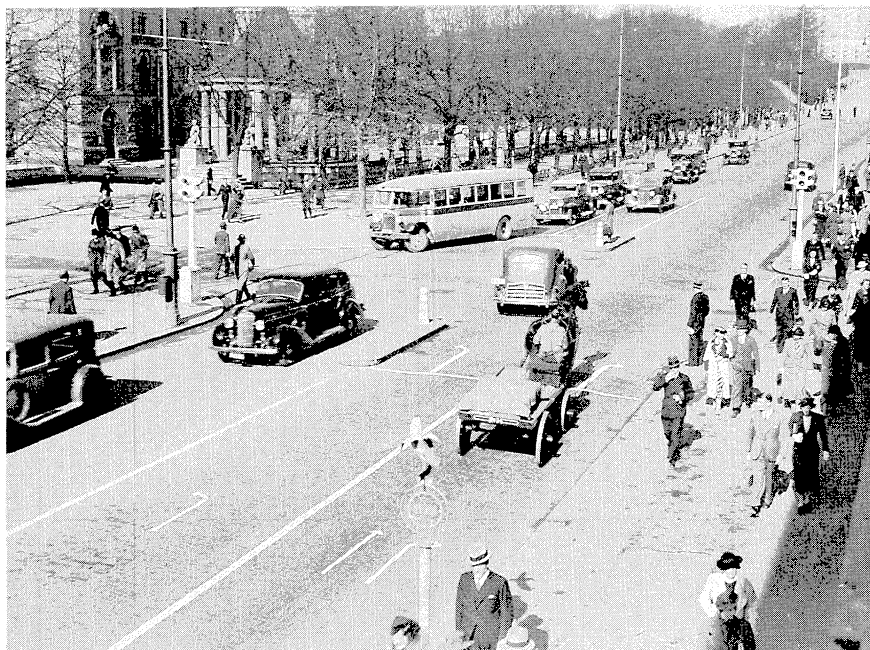
Den som vil ha et mer generelt bilde av utviklingen i de enkelte industrigrener, må nøye seg med tal som ikke går lengre tilbake enn til 1972. Her har vi et eksempel på at den tilbakegående statistikken bar gir hovedtall og et begrenset utvalg av detaljer.

Vi reiser mer

Nordmenns reisevirksomhet har hatt en formidabel vekst, noe som ikke minst skyldes bilismen. Mens utgifter til reiser og transport omkring 1990 legger beslag på 19 prosent, eller en snau femtedel, av husholdningenes forbruksutgifter, var denne andelen i 1958 i underkant av 7 prosent. Men bedringen i kommunikasjonene har pågått siden lenge før 1958.

I 1945 var det én bil pr. 64 innbyggere her i landet, mens tallet i 1992 var mindre enn tre innbyggere pr. bil.

I Historisk statistikk finner vi at de i 1840 var registrert 15 000 km of

entlige veier her i landet; i 1958 var tallet 50 000 km og i 1992 var det 90 000 km. Det er nesten en 6-fobling fra 1840 til 1992. Men i tillegg til hva det kan ha vært av endringer i hva som regnes som offentlig vei, vet vi jo at det er svært få av lagens veikilometer som i det hele tatt kan sammenlignes med veier iv den standard vi hadde i 1840. Men så er det vel slik at forekomsten av veier må ses i forhold til behovet, og da blir det mer komplisert å trekke konklusjoner fra en sammenligning. Mer opplysende om reiseaktiviteten er det nok at norske jernbaner i 1860 fraktet 52 000 passasjerer 4,8 millioner passasjerkilometer. Både passasjer-tall og passasjerkilometer økte og nådde et toppnivå i årene mellom 1946 og 1960. Men utviklingen nuddet, ikke minst fordi biltransport etter hvert tok over. Jernbanens passasjertall falt fra 42 millioner i 1960 til 29 millioner i 1970, men har siden tatt seg noe opp. I de siste 15 årene har passasjertallet ligget omkring 35 millioner. Det er de kortdistansereisende som

sviktet NSB. Nedgangen i passasjerkilometer ble begrenset, og ble erstattet av en oppgang fra 1970. Gjennomsnittlig reiselengde pr. passasjer som hadde variert mellom 23 og 33 kilometer fram til 1946, økte til 64 km i 1991.

Fra 1946 er det gjort beregninger over samlede transportytelser i landet. For passasjerkilometer i innlands transport er tallet 4 591 millioner i 1946. Av dette var 30 prosent jernbanetransport, 23 prosent personbiltransport. I hver av de to 9-årsperiodene mellom 1952 og 1970 ble tallet på passasjerkilometer fordoblet, men så tok det 17 år, til 1987, før tallet igjen var fordoblet. Etter 1987 er veksten stoppet opp, og fram til 1992 har tallet ligget på vel 52 milliarder personkilometer i året. I 1992 var 3/4 personbiltransport og under 5 prosent var jernbanetransport.

Furet, værbit

Den som går til Historisk statistikk for å finne konkret informasjon om et emne, har stor sjanse til å finne mye av interesse, men må også være forberedt på at mange spørsmål forblir ubesvart. Informasjonen om hvert enkelt emne er, uansett, begrenset. Men den som skal plukke ut et noenlunde representativt utvalg av hva slags opplysninger som kan trekkes ut av publikasjonen, vil fristes til å fortsette fra emne til emne uten stopp.

La oss likevel stoppe med bare å ta med et eksempel fra vår nyeste type statistikk. Først fra begynnelsen av 1980-årene kom statistikerne i gang med å stille opp sine tallkolonner for å belyse utviklingen i den natur diktere og malere har beskrevet i århundrer. Når store endringer setter inn, og spesielt når disse ser ut til å kunne innebære en skadelig utvikling, trenger vi

mer presise målemetoder enn ord og farger. Ved å omgruppere tilgjengelig statistikk og hente inn ny har det vært mulig å kartlegge utviklingen på viktige områder i de siste 15 år, og delvis også lengre tilbake i tid.

Vi har tall for produksjon og bruk av olje, elektrisitet og andre energikilder og for fiskebestandenes størrelse i havet. Utslippene til luft er målt siden 1973. Da gikk f.eks. 155 000 tonn svoveldioksyd ut i atmosfæren pr. år. Utslipet var 6 000 tonn lavere allerede året etter, og i perioden 1973 til 1980 lå det i overkant av 140 000 tonn. Siden da er tallet redusert til 37 000 tonn i 1992, det er under en fjerdedel av utslippet 19 år tidligere. Så godt har det ikke gått med de fleste andre viktige utslipp. Utslipet av karbondioksid, CO₂, er økt med 25 prosent i perioden 1973-1992, fra 30 til 37 millioner tonn.

Med denne meldingen og de noe dystre varsler den innebærer for framtiden, overlates leseren til selv å jakte videre på nyttig, interessant og håndfast informasjon om Norge både i det hundreår som nå går mot slutten og i det foregående. Ikke minst er det viktig å kjenne linjene bakover når en skal prøve å se framover. Da er det kanskje heller ikke så galt at mens materialet er overveldende for de siste tiår, blir det spinklere og spinklere jo lengre vi går bakover.

Per Sevaldson er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekår.

